

Korabeli ipari kimutatások tanúsága szerint a pusztabányai üvegcsűr – a „hetényi üveggyár” – hazai viszonylatban jelentős üveggéztető műhely volt, egyszersmind Baranya vármegye egyik legnagyobb forgalmat bonyolító és legtöbb munkást alkalmazó ipari létesítménye. Gyártottak itt terített táblaüveget is, ám nagyobb súllyal szerepelt az ablaktányér (karikaüveg), valamint a közönséges, zöldes színű, „paraszt” és a teljesen áttetsző, „fehér” öblösüveg. Az ifjabb Adler, Franz Xaver utolsó szerződése a Pécsi Püspökséggel 1805-ben járt le, ekkor fújtak utoljára üveget a kelet-mecseki erdőkben.

A mecseki üveggéztető megszűntét a fa drágulása okozta. Baranya vármegye lakossága a 17. század vége és a 19. század eleje között hatszorosa nőtt. Az uradalmak népe egyre több épület-, szerszám- és tűzifát igényelt, ami pedig maradt, azt jó áron lehetett értékesíteni. A temérdek fát felemészítő üvegolvadtást tehát nem tűrhette tovább erdejében a Pécsi Püspökség. A munkások kénytelenek voltak közelebbi-távolabbi hutavidékekre vándorolni, vagy más megélhetés után nézni.

Üveghuták a Kelet-Mecsekben

„Üveg Bánya” az üveggyártás megszűntével elnéptelenedett – innen ered az egykori hutahely ma is használt neve: Pusztabánya. Az elmúlt években teljesen feltárt üvegcsűrjével és az avar alatt pihenő egyéb épületmaradványaival Pusztabánya országos jelentőségű iparrégészeti helyszín, egyben a kelet-mecseki üvegfúvók, hutamunkások emlékhelye.

GPS: 46.201651, 18.349795

www.hosszuheteny.hu

A kiadvány a TOP-5.3.1-16-BA1-2017-00006 azonosítószámú, „A helyi identitás és kohézió erősítése a komlói járásban” projekt keretében készült el.

SZÉCHENYI 2020

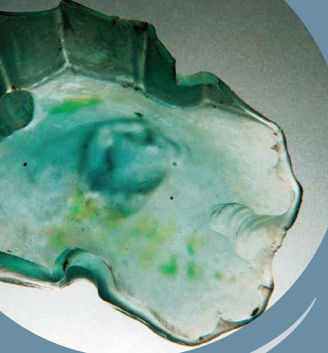

MAGYARORSZÁG
KORMÁNYA

Európai Unió
Európai Szociális
Alap

BEFEKTETÉS A JÖVŐBE

A 17. század végétől a 19. század elejéig négy üvegtörő műhely (latinul: „vitriaria”) létezett a Kelet-Mecsek hegyei között, a Réka-völgyben, Óbányán, Kisújbányán és Pusztabányán. A táj elsősorban kiterjedt bükkösei miatt volt ideális helyszín. Alaposan kiszáritott bükkfával fűtötték az üvegolvasztó kemencéket, és bükkfahamuból készült az erdei üveg egyik összetevője, a hamuszír („szalajka”) is. A legfontosabb alapanyag, a jó minőségű kvarchomok vagy kvarckavics („békasó”) viszont a Zselicből érkezett. A szintén nélkülözhetetlen kalciumot helyi mészkő kemencék biztosították.

Az eredendően zöldes színű üveget mangán-dioxiddal („barnakő”) és arzénal szintelenítették. A hutákban három kemencére volt szükség. Az első munkafázis az átszűrt, ülepített, átszítált alapanyagok frittálása (előégetése, előolvasztása). A kihűlt frittát törőmalmokban vagy kézzel, mozsárban összezúrták, majd szitálták. A következő lépésben az olvasztókemencében az alapanyagok 1300-1400 °C-on 3-4 nap alatt üvegmasszává olvadtak. Amint az üvegmassza megfelelő állagú és teljesen homogén lett, az üvegfúvók hosszú pipájukkal megkezdtek a kívánt öblösüveg, vagy a szintén fúvással előállított síküveg készítését. A készre fújt üveget hűtőkemencében lágyulási pontig izzították és lassan hűtötték le, nehogy feszültség támadjon az anyagban. A készárut végül szalmába csavarva rendezték ládába. A kemencéknek helyt adó erdei üvegcsűr körül rendszerint kis hutatelepülés létesült: műhelyek, raktárak, istállók, egy tekintélyesebb ház a hutamesternek, és több-kevesebb egyszerű hajlék a munkások családjainak.

Az első kelet-mecseki üvegtörő műhelyt, a pécsváradi, Réka-völgyi hutát Jány Ferenc, címzetes pécsváradi apát alapította 1699-ben, de mindössze két évig működött. Az üvegfúvó mester és legényei talán Bajorországból vagy a Burgenlandból érkeztek. Különböző öblösüvegeket és ablakszemeket készítettek, az üvegedényeket metszéssel és rátett üvegfonalas díszítéssel csinosították. A közeli Mecseknádasd erdejében Nesselrode Ferenc Vilmos pécsi püspök alapított műhelyt az 1710-es évek elején. Az üvegcsűr körül létesült apró település a mai Óbánya (Altglashütte) község őse. Az ötven évig működő hutát a híres hutamester család két generációját képviselő Johann és Philipp Gasteiger bérelték a püspökségtől.

Miután a közeli erdők kimerültek, 1759-ben költözniük kellett. Az új hutahelyet a szomszédos Hosszúhetyű határában, a Csomor-völgyben jelölték ki: itt létesült Újbánya (Neuglashütte, ma Kisújbánya). Az új üvegcsűr kemencéit 1762-ben fűtötték fel először. A bérlo és hutamester hamarosan Gasteiger veje, a csehországi Kutná Horából származó Josef Adler lett. Németség munkásai is jobbára Cseh- és Morvaországból érkeztek. Vállalkozásának sikerét bizonyítja, hogy több házat vett Pécsen, és a város egyik leggazdagabb polgára volt.

Persze az újbányai erdő sem volt kimeríthetetlen. Az 1780-as évek közepén Josef Adler engedélyt kapott Eszterházy püspöktől, hogy a mai Pusztabánya területén folytassa az üvegtörést. „Üveg Bányán” – ahogy az anyakönyvek nevezték a kis telepet – az üzem virágkorában 15-20 család élt. Az újbányai gardához cseh földről érkeztek újabb munkások, és a környező falvak népe közül is sokaknak adott kenyeret a huta körül végzett munka.

